

GLORIAM PRAECEDIT HUMILITAS

(PRZ 15,33)

KSIĘGA PAMIĄTKOWA

DLA KSIĘDZA PROFESORA ANTONIEGO TRONINY

w 70. ROCZNICĘ URODZIN

CZĘSTOCHOWA 2015, s. 813-828

KS. JANUSZ WILK

(UNIwersytet Śląski)

POLARYZACJA POSTAW WSPÓŁWYZNAWCÓW WOBEC UWIĘZIONEGO PAWŁA NA PODSTAWIE 2TM 1,15-18

Apostoł Narodów kilkakrotnie przekazywał adresatom poszczególnych listów (*Corpus Paulinum*) informacje dotyczące swojego osobistego życia (np.: 2Kor 4,7-15; 6,3-10; 11,21-12,10; Ga 1,10-2,14; Flp 1,12-26; 3,4-14). Nawiązywał do nich w kontekście swojej służby apostołskiej, najczęściej jako zobrazowanie spraw, które poruszał w konkretnym piśmie. Podobne zjawisko występuje również w Drugim Liście do Tymoteusza. Paweł, pisząc ten List,¹ niejednokrotnie odwoły-

¹ W niniejszym opracowaniu, ze względu na zakres tematyczny, nie podejmujemy dyskusji nad kwestią autorstwa 2Tm (oraz całego *Corpus Pastorale*). Literatura tego zagadnienia jest obszerna, zob. np.: T. MANABO, *Persönliche Korrespondenz des Paulus. Zur Strategie der Pastoralbriefe als Pseudepigrapha*, NTS 56 (2010) s. 253-272; W. RAKOCY, *Paweł Apostoł. Chronologia życia i pism*, Częstochowa 2008², s. 345-371; G. HÄFNER, *Das Corpus Pastorale als literarisches Konstrukt*, ThQ 187 (2007) s. 258-259; A. MERZ, *Amore Pauli: Das Corpus Pastorale und das Ringen um die Interpretationshoheit bezüglich des paulinischen Erbes*, ThQ 187 (2007) s. 274-294; S.J. STASIAK, *Problemy krytyczno-literackie Listów Pasterskich*, „Perspectiva” 3 (2004) 2, s. 52-66; M. PRIOR, *Paul the Letter-Writer and the Second Letter to Timothy*, JSNTSup 23, Sheffield 1989; R. FABRIS, *Il paolinismo delle Lettere Pastorali*, RivB 34

wał się do osobistych przeżyć. Jednym z przykładów tego rodzaju postępowania jest passus 2Tm 1,15-18, którego treść będzie stanowić przedmiot naszego studium.

1. PROPOZYCJA PRZEKŁADU 2Tm 1,15-18

„¹⁵Wiesz o tym, że wszyscy, którzy są w Azji, odwrócili się ode mnie. Wśród nich jest Figelos i Hermogenes. ¹⁶Oby Pan okazał miłosierdzie dla domu Onezyfora, gdyż wielokrotnie mnie pokrzepiał i nie zawstydził się moich kajdan, ¹⁷a gdy tylko przybył do Rzymu gorliwie mnie poszukiwał, aż wreszcie mnie znalazł. ¹⁸Oby Pan okazał mu w owym dniu miłosierdzie u Pana. A jak pomagał w Efezie, ty wiesz lepiej”.

2. KONTEKST I STRUKTURA

Analizowana perykopa znajduje się w pierwszej części Listu (1Tm 1,6-2,13), w której tematem przewodnim jest zagadnienie wierności i wytrwałości w apostołskiej służbie Ewangelii. Stanowi ona drugą jej sekcję. W pobieżnym spojrzeniu, fragment ten może wydawać się mało istotny w kontekście pierwszej (2Tm 1,6-14) i trzeciej sekcji (2Tm 2,1-13), w których Tymoteusz, w różnych formach (pouczenia i przykłady z życia Pawła), otrzymał wezwanie i zachętę do męznego znoszenia trudów związanych z pełnionym przez niego urzędem zwierzchnika Kościoła w Efezie. Tekst ten nie posiada bowiem żadnego czasownika w drugiej osobie liczby pojedynczej trybu rozkazującego, który

(1986) s. 451-470; A. MODA, *Le Lettere Pastorali e la biografia di Paolo. Saggio bibliografico*, BeO 145 (1985) s. 149-161; J. VAN BRUGGEN, *Die geschichtliche Einordnung der Pastoralbriefe*, Wuppertal 1981; P. TRUMMER, *Corpus Paulinum – Corpus Pastorale. Zur Ortung der Paulustradition in den Pastoralbriefen*, w: *Paulus in den neutestamentlichen Spätschriften. Zur Paulusrezeption im Neuen Testament*, hrgs. K. Kertelge, Quaestiones Disputatae 89, Freiburg im Breisgau – Basel – Wien 1981, s. 122-145; S.G. WILSON, *Luke and the Pastoral Epistles*, London 1979; P. TRUMMER, *Die Paulustradition der Pastoralbriefe*, Beiträge zur biblischen Exegese und Theologie 8, Frankfurt am Main – Bern – Las Vegas 1978; A. LEMAIRE, *Épîtres Pastorales: Rédaction et Théologie*, BTB 2 (1972) s. 24-41; N. BROX, *Lukas als Verfasser der Pastoralbriefe?*, „Jahrbuch für Antike und Christentum” 13 (1970) s. 62-77; A. STROBEL, *Schreiben des Lukas? Zum sprachlichen Problem der Pastoralbriefe*, NTS 15 (1969) s. 191-210; J. STĘPIEŃ, *Problem autorstwa Listów Pasterskich*, STV 6 (1968) 2, s. 157-199.

dominuje w pozostałych dwu sekcjach, nadając im charakter pouczający. Jego treść również wydaje się odbiegać od przesłania całego kontekstu wypowiedzi. Tymczasem fragment ten nie jest tylko dygresją, ale wymownym obrazem tego, co autor Listu chciał przekazać Tymoteuszowi.² Kluczem do zrozumienia jego wagi i łączności z kontekstem jest informacja, że Onezyfor wielokrotnie pokrzepiał Pawła i nie wstydził się jego kajdan, co w konsekwencji spowodowało odszukanie przez niego uwięzionego Apostoła w Rzymie (ww. 16-17).³

O ile sekcje pierwsza i trzecia są bezpośrednimi pouczeniami Tymoteusza w kwestii wierności i wytrwałości, tak sekcja druga stanowi ich praktyczne zobrazowanie (negatywne: odstępianie od Pawła tych, którzy są w Azji, a w szczególności Figelosa i Hermogenesa [w. 15] i pozytywne: wiarna postawa Onezyfora i jego domu [ww. 16-18]).

Tematycznie *passus* 2Tm 1,15-18 uściślają dwa ramowe zwroty: *oidas touto* (dosł. „wiesz to”, w. 15) i *beltion sy ginōskeis* (dosł. „lepiej ty wiesz”, w. 18). Pod względem kompozycji wyróżnia się w nim dwie części: negatywną (w. 15) i pozytywną (ww. 16-18). Część druga dzieli się ponadto na trzy segmenty: dwa pierwsze – stanowiące życzenia miłosierdzia dla Onezyfora i jego domu – rozpoczynają się czasownikiem *dō(i)ē* („oby dał”, ww. 16 i 18a), a trzeci – będący odniesieniem do zaangażowania Onezyfora w Efezie – od wyrażenia *kai hosa* („i jak”, w. 18b). Graficzny układ struktury jest następujący:

	Aspekt	Treść	
w. 15	negatywny	Wiesz o tym, że wszyscy, którzy są w Azji, odwrócili się ode mnie. Wśród nich jest Figelos i Hermogenes.	
ww. 16-18	pozytywny	I (ww. 16-17)	Oby Pan okazał miłosierdzie dla domu Onezyfora, gdyż wielokrotnie mnie pokrzepiał i nie zawstydził się moich kajdan, a gdy tylko przybył do Rzymu gorliwie mnie poszukiwał, aż wreszcie mnie znalazł.
		II (w. 18a)	Oby Pan okazał mu w owym dniu miłosierdzie u Pana.
		III (w. 18b)	A jak pomagał w Efezie, ty wiesz lepiej.

² N. BROX (*Zu den persönlichen Notizen*, s. 83) uwydatnia aspekt parenetyczny tego *passusu*.

³ Por. G.D. FEE, *Comentario de las Epístolas a 1^a y 2^a de Timoteo y Tito*, trad. P.L. Gómez Flores, EstB 23, Viladecavalls (Barcelona) 2008, s. 273.

Perykopa ta stanowi spójną jednostkę tematyczną o przejrzystej strukturze i wyraźnie określonych granicach.

3. POSTAWY WSPÓLWYZNAWCÓW WOBEC PAWŁA

Paweł z Tarsu należał do grona tych osób, wobec których niełatwo było zachować obojętność. Był człowiekiem o bardzo bogatej i wrażliwej osobowości,⁴ mistykiem (Dz 9,1-19; 22,1-21; 26,4-18; 1Kor 2,10; 9,1; 14,6.26.30; 15,8; 2Kor 4,6; 5,13; 12,1-10; Ga 1,12.15-16; 2,2), charyzmatykiem (1Kor 7,7; 2Tm 1,6), wytrwałym misjonarzem – Apostołem Narodów (Dz 13,1-28,31), liderem, dbającym o swoich współpracowników,⁵ teologiem (*Corpus Paulinum*), wyznawcą całkowicie oddanym Chrystusowi i Jego Kościołowi (Flp 1,21-24). Znajomość z nim mobilizowała do dobra, skłaniała do zajęcia określonego stanowiska, a w niektórych okolicznościach polaryzowała nastawienie wobec niego. W dalszej części tego artykułu przejrzymy się dwóm postawom, przyjętym wobec Pawła w kontekście jego ostatniego uwięzienia (2Tm 15-18).

3.1. Negatywne

Pierwsze zdanie badanej sekcji (w. 15), ukazuje negatywną postawę współwyznawców wobec Pawła uwięzionego w Rzymie. Apostoł przedstawił w nim bolesne dla siebie doświadczenie, o którym Tymoteusz już wiedział (*oidas touto* – „wiesz to”). Fakt, że sprawa ta była dobrze znana Tymoteuszowi spowodował, iż nie otrzymaliśmy dokładnego przekazu, co dokładnie, kiedy i gdzie się wydarzyło.

Apostoł najpierw ogólnie wspomniął, że „wszyscy, którzy są w Azji”, odwrócili się od niego. Prawdopodobnie ogólnik ten odzwierciedlał napięty stan duchowo-psychiczny Pawła. W dalszej części Listu nadmienił jeszcze, że po-

⁴ Zob. interesujące opracowanie tego zagadnienia: G. CIRIGNANO – F. MONTUSCHI, *La personalità di Paolo. Un approccio psicologico alle lettere paoline*, Studi biblici 27, Bologna 1999².

⁵ Por. K. ROMANIUK, *Uczniowie i współpracownicy Pawła*, Warszawa 1993; W.H. OLIROG, *Paulus und seine Mitarbeiter*, Neukirchen 1979.

zostawił go Demas, którzy porzucił pracę misyjną, wybierając życie w świecie (2Tm 4,10), a podczas jego pierwszej obrony nikt z jego towarzyszy nie stanął przy nim (2Tm 4,16). Apostoł odczuwał samotność i ból porzucenia przez osoby, na które widocznie mocno liczył. W kontekście wcześniejszego wersetu mógł też odczuwać rozczarowanie, że tak wiele osób przestało strzec depozytu wiary (w. 14). Wszystko to mogło ukształtować w Pawle pesymistyczny wydźwięk wyrażenia *pantes hoi en tē(i) Asia(i)*.

Kim byli owi „wszyscy w Azji”, którzy opuścili Pawła? W.D. Mounce syntetycznie zebrał i omówił główne hipotezy dotyczące ich tożsamości.⁶

Z pewnością sformułowanie to nie oznacza, jakoby wszyscy chrześcijanie w Azji⁷ opuścili Pawła. Z 2Tm wiemy, że wytrwali przy nim Onezyfor wraz ze swoim domem i Tymoteusz.

Niektórzy twierdzą,⁸ że Apostoł określił w ten sposób chrześcijan pochodzących z Azji, którzy wraz z Pawłem byli w tym czasie w Rzymie, a podczas jego procesu odsunęli się od niego (2Tm 4,16), być może powracając do rodzinnych miejscowości w Azji. Trudność tego rozwiązania wiąże się z interpretacją przyimka, gdyż tekst posiada przyimek *en* („w”), a nie *ek* („z”), co potwierdza również krytyka tekstu.⁹

W. Hendriksen zaproponował wyjaśnienie, że przez to sformułowanie Paweł odniósł się do wszystkich zwierzchników lokalnych Kościołów w Azji, których prosił o przybycie do Rzymu w celu wsparcia go podczas procesu.¹⁰ Tekst jednak nie zawiera wyrażenia „wszyscy ci wezwani” albo „wszyscy przywódcy”, ale tylko „wszyscy” (*pantes*).

Najbardziej wiarygodna wydaje się być hipoteza proponująca pogląd, że wyrażenie „wszyscy w Azji” jest sformulowaniem hiperbolicznym, które

⁶ Por. W.D. MOUNCE, *Pastoral Epistles*, WBC 46, Nashville 2000, s. 493.

⁷ Czyli rzymskiej prowincji, zajmującej zachodnią część półwyspu Azji Mniejszej, ze stolicą w Efezie (zob. 2Kor 1,8).

⁸ Por. L. OBERLINNER, *Zweiter Timotheusbrief*, w: TENZE, *Der erste Timotheusbrief. Der zweite Timotheusbrief*, HThKNT, Freiburg im Breisgau – Basel – Wien 2002, s. 58; C. SPICQ, *Saint Paul. Les Épîtres Pastorales*, t. II, EtB, Paris 1969⁴, s. 732; W. LOCK, *A Critical and Exegetical Commentary on the Pastoral Epistles (I&II Timothy and Titus)*, ICC, Edinburgh 1989², s. 89.

⁹ Zob. aparat krytyczny *ad locum* w: *The Greek New Testament*, oprac. K. Aland, M. Black, C.M. Martini, B.M. Metzger, A. Wikgren, Stuttgart 1993⁴.

¹⁰ Por. W. HENDRIKSEN, *Exposition of The Pastoral Epistles*, NTC, Grand Rapids 1976⁷, s. 237-238.

Paweł zastosował w trudnej dla siebie sytuacji zarówno fizycznej, jak i psychicznej.¹¹ Zapewne wielu chrześcijan z Azji przybyło do Pawła osadzonego w Rzymie, ale zaostrenie rygorów uwięzienia¹² oraz ewentualny lęk, aby nie podzielić jego losu¹³ spowodował, że znaczna ich część powróciła do swoich domów w Azji.

Paweł, oprócz ogólnego stwierdzenia o opuszczeniu go przez „wszystkich w Azji”, imiennie wymienił ponadto dwie osoby – Figelosa¹⁴ i Hermogene-
sa.¹⁵ Ich odejście musiało szczególnie dotknąć więźnia. W historii egzegezy, ze względu na brak jakichkolwiek dodatkowych informacji na ich temat, powstały trzy hipotezy dotyczące ich tożsamości:¹⁶

(1) Postacie historyczne, bliscy współpracownicy Pawła – jego przyjaciele, osoby szczególnie zaufane lub przełożeni lokalnych Kościołów.¹⁷

¹¹ Por. J.N.D. KELLY, *A Commentary on the Pastoral Epistles. I & II Timothy. Titus*, BNTC, London 1978⁴, s. 169.

¹² Prawdopodobnie drugie uwięzienie Pawła w Rzymie (między wiosną/latem 63 [64], a wiosną/latem 64 [65]) było bardziej surowe niż to opisane w Dz 28,23.30-31. Świadczy o tym fakt, że kiedy Onezyfor przybył do Rzymu, nie mógł od razu odnaleźć uwięzionego Pawła i musiał poszukiwać go wytrwale przez dłuższy czas, co sugeruje, że Apostoł był w odosobnionym i dobrze strzeżonym miejscu. W kwestii drugiego rzymskiego uwięzienia Pawła zob. W. Rakocy, *Paweł Apostoł*, s. 371-377.

¹³ Teodoret z Cyru, na przyczynę tego rodzaju zachowania chrześcijan z Azji, wskazuje ich obawę przed Neronem (*Komentarz do listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytusa, Filemona i Hebrajczyków*, przekł. S. Kalinkowski, wpraw. i oprac. A. Baron, Źródła Myśli Teologicznej 20, Kraków 2001, s. 168).

¹⁴ Imię Figelos (grec. *Fygelos* – „uciekinię”, „pobieźny”, „przelotny”) występuje tylko jeden raz w całej Biblii (1Tm 1,15). Było ono zasadniczo nadawane na obszarze zachodniej Azji Mniejszej. Por. P.C. BOSAK, *Postacie Biblii. Słownik – konkordancja*, Pelplin 2005, t. III, s. 432; W. BAUER, *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*, hrgs. K. Aland – B. Aland, Berlin – New York 1988⁶, kl. 1729; I.H. MARSHALL, *The Pastoral Epistles*, ICC, Edinburgh 1999, s. 717 (przyp. 89).

¹⁵ Imię Hermogenes (*Hermogenēs* – „pochodzący od [boga] Hermesa” lub „urodzony mówca”) występuje tylko jeden raz w całej Biblii (1Tm 1,15). Znane w literaturze pozabiblijnej (np. JÓZEF FLAWIUSZ, *Przeciw Apionowi*, 1,216). Por. także P.C. BOSAK, *Postacie Biblii*, t. IV, s. 71; F.M. GILLMAN, *Hermogenes*, w: *The Anchor Bible Dictionary*, v. 3, ed. D.N. Freedman, New York – London 1992, s. 157-158.

¹⁶ Por. I.H. MARSHALL, *The Pastoral Epistles*, s. 717.

¹⁷ Por. C. MARCHESELLI-CASALE, *Le Lettere Pastorali. Le due lettere a Timoteo e la lettera a Tito. Introduzione, versione, commento*, SOCr 15, Bologna 2008², s. 681; A.T. HANSON, *The Pastoral Epistles*, NCBC, Grand-Rapids – London 1982, s. 126; C.K. BARRETT, *The Pastoral Epistles in the New English Bible. With Introduction and Commentary*, New Clarendon Bible. New Testament, Oxford 1963, s. 98.

(2) Postacie fikcyjne, czego symbolicznym wyrazem jest imię Figelos („uciekiniery”, „przelotny”).¹⁸

(3) Aktualni przeciwnicy Pawła lub autora Listu (w przypadku interpretacji 2Tm jako pisma pseudonimicznego, zob. także 2Tm 4,14).¹⁹

Nie ma szczególnego powodu (argumentu), aby wątpić w historyczność tych postaci. Imienne wyliczenie tych dwóch osób może natomiast świadczyć o wcześniejszej, bardziej intensywnej relacji z Pawłem (hipoteza (1)). Odejście takich osób boli szczególnie mocno.

W celu jak najpełniejszego ukazania negatywnej postawy niektórych chrześcijan wobec Pawła, należy jeszcze podjąć refleksję nad rozumieniem czasownika *apostrefō*. Posiada on następujące znaczenia: „odwracać”, „porzucić”, a także „zawrócić w przeciwną stronę”.²⁰ W NT występuje on dziewięciokrotnie, z czego trzykrotnie w *Corpus Pastorale*, zawsze w znaczeniu „odwracać się od kogoś lub czegoś” (2Tm 1,15; 4,4; Tt 1,14). W 2Tm 4,4 i Tt 1,14 określa odwrócenie się od prawdy, a w 2Tm 1,15 od osoby.²¹ Kontekst zastosowania tego czasownika w Listach Pasterskich, może wskazywać nie tylko na fizyczne opuszczenie Pawła przez „wszystkich, którzy są w Azji”, a wśród nich Figelosa i Hermogenesa, ale i na apostazję – porzucenie Ewangelii, którą głosił Apostoł, czyli samego Chrystusa. Tym bardziej, że autor w 2Tm 4,10.16 na określenie „dezercji” o charakterze personalnym, nie wykorzystał ponownie czasownika *apostrefō*, ale zastosował całkiem nowy czasownik *egkataleipō* („zostawiać”, „opuszczać”).²² Tego rodzaju dobór czasowników może sugerować, że analizowany tekst nie przekazuje informacji wyłącznie o fizycznym opuszczeniu Pawła, ale również o porzuceniu nauki, którą głosił. Dalsze wersety tego 2Tm zdają się potwierdzać ten pogląd. Uwzięcie Apostoła Narodów mogło spowodować, że jego przeciwnicy (w Efezie) nabrali pewności

¹⁸ Por. V. HASLER, *Die Briefe an Timotheus und Titus (Pastoralbriefe)*, Zürcher Bibelkommentare. Neues Testament 12, Zürich 1978, s. 60; L. OBERLINNER, *Zweiter Timotheusbrief*, s. 57-58.

¹⁹ Por. H. MERKEL, *Die Pastoralbriefe*, NTD IX/1, Göttingen – Zürich 1991, s. 61.

²⁰ Zob. *Słownik grecko-polski*, t. 1, red. Z. Abramowiczówna, Warszawa 1958, s. 299.

²¹ Zob. R. POPOWSKI, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, PSB, Warszawa 1995², s. 68.

²² Zob. TAMŻE, s. 153.

siebie i zaczęli nauczać nową, błędną naukę, która jak gangrena rozprzestrzeniła się po ciele Kościoła (2Tm 2,17-18).²³

Jako na argument przeciwny hipotezie o podwójnym opuszczeniu Pawła (fizycznym i apostazyjnym), można wskazać zaimek osobowy *me* („mnie”), który sugeruje, że Paweł opisał wyłącznie osobiste opuszczenie przez najbliższych mu ludzi, a nie porzucenie przez nich wiary w Jezusa Chrystusa. Ponadto trudno byłoby przyjąć, że „wszyscy, którzy są w Azji” dokoniliby apostazji.²⁴

Obydwie interpretacje mają swoich zwolenników i przeciwników. Pierwsza, bardziej dotkliwa, uwydatnia porzucenie zarówno Pawła, jak i całej jego apostołowskiej pracy. Druga, bardziej personalna, akcentuje niechęć wobec niego jako więźnia („kryminalisty”). Obydwie podkreślają negatywne odniesienie do Apostoła przez tych, którzy jeszcze nie tak dawno mieli w nim wzór, nauczyciela i ojca ich wiary.

3.2. Pozytywne

Kontrastem wobec osób, które opuściły Pawła, była pozytywna postawa chrześcijanina z Efezu o imieniu Onezyfor.²⁵ W źródłach biblijnych nie znajdujemy o nim żadnych dodatkowych informacji, oprócz tych, których dostarcza nam 2Tm 1,16-18; 4,19. W poświęconych mu opracowaniach rozpowszechnio-

²³ Por. P.H. TOWNER, *The Letters to Timothy and Titus*, NICNT, Grand Rapids – Michigan – Cambridge 2006, s. 481; G.D. FEE, *Comentario de las Epistolas*, s. 274.

²⁴ Por. W.D. MOUNCE, *Pastoral Epistles*, s. 493-494; M. DIBELIUS – H. CONZELMANN, *The Pastoral Epistles*, trans. P. Buttolph, A. Yarbro, Hermeneia, Philadelphia 1972, s. 106.

²⁵ Imię Onezyfor (*Onēsiforos* – „ten, który dokonał czegoś pożytecznego”, „przynoszący pożytek, korzyść, zysk”) w NT jest wymienione dwukrotnie: 2Tm 1,16; 4,19. Było rozpowszechnione w antycznych inskrypcjach. Według pismach apokryficznych Onezyfor po raz pierwszy spotkał Pawła w Ikonium, gdzie wraz z żoną Lektrą i dziećmi Simnią i Zenonem wyszedł Apostołowi na spotkanie, a następnie przyjął go u siebie (*Dzieje Pawła i Tekli* 3,2-7; 15,23-26; 42). Później miał zostać biskupem Koronei, miasta w środkowej Grecji (*Imiona Apostołów. O siedemdziesięciu Apostołach* 56). Por. P.C. BOSAK, *Postacie Biblii*, t. VIII, s. 246; F.M. GILLMAN, *Onesiphorus*, w: *The Anchor Bible Dictionary*, v. V, s. 22-23; W. BAUER, *Griechisch-deutsches Wörterbuch*, k. 1156; *Dzieje Pawła*, przekł. i oprac. M. Starowieyski – R. Rumianek – K. Bardski, w: *Apokryfy Nowego Testamentu*, t. II/1, red. M. Starowieyski, Kraków 2007, s. 418-460; *Imiona Apostołów. O siedemdziesięciu Apostołach*, przekł. i oprac. M. Starowieyski, w: tamże, s. 1196-1203.

na jest opinia, że w czasie pisania 2Tm Onezyfor prawdopodobnie już nie żył.²⁶ Nie brak jednak głosów jej przeciwnych.²⁷ Obydwie opinie posiadają swoje przesłanki („+” za śmiercią; „-” za życiem Onezyfóra w trakcie pisania 2Tm):

- (+) w 2Tm 1,16 Paweł w czasie teraźniejszym (*dō[i]ē*) przyzywał miłośnictwa Pana dla „domu Onezyfóra” (*tō[i] Onēsiforou oikō[i]*), a kończąc List (2Tm 4,19), po pozdrowieniu Pryski i Akwili, nie pozdrowił samego Onezyfóra, ale tylko jego dom (*ton Onēsiforou oikon*), co może wskazywać, że Onezyfóra już tym w domu nie było.
- (-) W 1Kor 1,16; 16,15-18 znajdujemy analogiczne wyrażenie „dom Stefanasa” (*ton Stefana oikon*).²⁸ W 1Kor 16,17, po nawiązaniu do „domu Stefanasa”, Paweł wyraźnie zaznaczył, że Stefanas przybył do niego.
- (+) Życzenie zawarte w w. 18a odnosi się bezpośrednio do Onezyfóra, ale jego realizacja ma dokonać się dopiero w przyszłym czasie (*en ekeinē[i] tē[i] hēmera[i]* – dosł. „w owym dniu”), czyli w czasie paruzji, w eschatologicznym dniu sądu.²⁹
- (-) Paweł również osobom żyjącym składał życzenia Bożego błogosławieństwa na czas paruzji i sądu eschatologicznego (1Tes 5,23), także swoją aktualną sytuację odnosił do „owego dnia” (2Tm 1,12; 4,8).³⁰

²⁶ Por. np.: C. MARCHESELLI-CASALE, *Le Lettere Pastorali*, s. 682; G.D. FEE, *Comentario de las Epístolas*, s. 274-277; *Onezyfor*, w: P.C. BOSAK, *Postacie Biblii*, t. VIII, s. 246; P. IOVINO, *Lettre a Timoteo. Lettera a Tito. Nuova versione, introduzione e commento*, I Libri Biblici. Nuovo Testamento 15, Milano 2005, s. 191; R. FABRIS, *Le lettere di Paolo. Traduzione e commento*, t. III, Commenti biblici, Roma 1990², s. 478; J.H. BERNARD, *The Pastoral Epistles*, Grand Rapids 1980², s. 114; J. STĘPIEŃ, *Listy do Tesaloniczan i Pasterskie. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, PŚNT IX, Poznań – Warszawa 1979, s. 415-416; P. DORNIER, *Les Épîtres Pastorales*, Sources bibliques, Paris 1969, s. 200; C. SPICQ, *Saint Paul*, s. 735.

²⁷ Por. np.: G.W. KNIGHT III, *The Pastoral Epistles. A commentary on the Greek Text*, NIGTC, Grand Rapids – Michigan 1999², s. 386; J.R.W. STOTT, *Poselstwo Drugiego Listu do Tymoteusza*, przekł. P. Pietrzak, Biblia dzisiaj, Katowice 1991, s. 41; W. HENDRIKSEN, *Exposition of The Pastoral Epistles*, s. 238-239; M. DIBELIUS – H. CONZELMANN, *The Pastoral Epistles*, s. 106.

²⁸ W starożytności wspólnotę domu (grec. *oikos*) tworzyli: pan (właściciel), jego najbliższa rodzina (żona, dzieci) oraz służba (niewolnicy). Do grona domowników wliczano także dalszą rodzinę oraz przyjaciół i gości, którzy na dłużej zatrzymywali się u pana domu. Por. J. WILK, „Teologia kontaktu” na podstawie Listu św. Pawła do Filipian i Dziejów Apostolskich 16, *Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego* 31, Katowice 2006, s. 87.

²⁹ Por. szczegółowe studium wyrażenia *en ekeinē(i) tē(i) hēmera(i)* – S.J. STASIAK, *Eschatologia w Listach Pasterskich. Specyfika terminów rzeczownikowych*, Biblioteka Diecezji Legnickiej 9, Legnica 1999, s. 94-96.

³⁰ Por. H. LANGKAMMER, *Listy Pasterskie. Pierwszy list do Tymoteusza. Drugi list do Tymoteusz-*

- (+) W. 18a przerywa narrację ww. 17 i 18b, stanowiąc wtrącenie – modlitwę za zmarłego (2Mch 12,43-45).
- (-) Ww. 16 i 18a nie tyle zawierają modlitwę, co raczej ogólne życzenia dla Onezyfora i jego rodziny.
- (+) Paweł opisuje dwuaspektową posługę Onezyfora: w Rzymie (ww. 16-17) i w Efezie (w. 18b) w czasie przeszłym, jakby wspominał dobro, które otrzymał od człowieka już nieżyjącego.
- (-) Paweł przedstawił pomoc, jaką otrzymał od Onezyfora z perspektywy czasu, który dzielił go od tych wydarzeń. Nie oznacza to jednak, że nie będący aktualnie przy Apostole Onezyfor już nie żył.

Pośród badaczy tego zagadnienia przeważa stanowisko, że w 2Tm 1,16-18 Paweł nawiązał do śmierci Onezyfora, która (być może) nie pozwoliła mu na dalszą posługę wobec uwięzionego Apostoła. Jednakże wielość opinii przeciwnych wskazuje, że nie jesteśmy w stanie sprecyzować jednolitego osądu w tej kwestii. Prawdopodobnie celem autora Listu było nie tyle odnieść się do obecnego stanu Onezyfora, ale przypomnieć (ukazać) Tymoteuszowi pozytywną, pełną odwagi i oddania postawę jednego z efeskich chrześcijan wobec „ojca ich wiary”. Opisanie postawy Onezyfora mogło być formą mobilizacji (umocnienia) Tymoteusza lub delikatnym „kuksańcem” wobec niego.³¹ Przyjrzyjmy się zatem postawie Onezyfora wobec Apostoła Narodów.

W tekście greckim *passus* dedykowany Onezyforowi tworzy jedno zdanie, w którym znalazły się dwa życzenia, przyjmujące formę modlitwy (błogosławieństwa).³² Pod względem stylu, zarówno życzenie pierwsze – „oby Pan okazał miłosierdzie dla domu Onezyfora” (w. 16a), jak i drugie – „oby Pan okazał mu w owym dniu miłosierdzie u Pana” (w. 18a), znajdują swoje prawzory w Starym Testamencie.³³ W obydwu przypadkach, Paweł życzył domowi Onezyfora i jemu samemu miłosierdzia (grec. *eleos*)³⁴ od Boga. O ile pierwsze

za. *List do Tytusa. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, BL, Lublin 2006, s. 102-103.

³¹ Por. G.D. FEE, *Comentario de las Epístolas*, s. 276.

³² W tej kwestii por. G.P. WILES, *Paul's Intercessory Prayers: the Significance of the Intercessory Prayer Passages in the Letters of St Paul*, SNTS.MS 24, London – Cambridge 1974, s. 45-155.

³³ Dla życzenia pierwszego (w. 16a) zob.: Rdz 27,28; 28,4; 43,14; Lb 6,26; Rt 1,9; 1Sm 1,17; 1Krn 22,12. Dla życzenia drugiego (w. 18a) zob. Pwt 13,18.

³⁴ Inne znaczenia tego rzeczownika to: „litość”, „zmiłowanie” – zob. R. POPOWSKI, *Wielki słow-*

życzenie (w. 16a) nie stwarza problemów egzegetycznych, tak konstrukcja drugiego (w. 18a) przysparza pewnych trudności. Nieścisłość interpretacyjną wprowadza dwukrotnie użyty w tym wersecie rzeczownika *kyrios* („pan”),³⁵ co umożliwia kilka wariantów jego rozumienia:³⁶

- (1) Pierwsze *kyrios* odnosi się do Boga Ojca, a drugie do Jezusa Chrystusa.
- (2) Pierwsze *kyrios* odnosi się do Jezusa Chrystusa, a drugie do Boga Ojca.
- (3) Obydwa terminy odnoszą się do Boga Ojca.
- (4) Obydwa terminy odnoszą się do Jezusa Chrystusa.

Najbardziej możliwymi interpretacjami wydają się być warianty (2) lub (4). W przypadku (2), zostaje uwydatnione pośrednictwo Chrystusa (1Tm 2,5), a w (4), uwzględniając najstarszą egzegezę tego tekstu,³⁷ akcentuje się zarówno tytuł *kyrios*, który w *Corpus Pastorale* zasadniczo odnosi się do Chrystusa,³⁸ jak i wyrażenie *en ekeinē(i) tē(i) hēmera(i)* („w owym dniu”), będące w *Corpus Paulinum* „dniem Chrystusa” (1Kor 1,8; 5,4-5; 2Kor 1,14; Flp 1,6.10; 2,16; 1Tes 4,16-5,4; 2Tes 1,3-10). J. Stępień,³⁹ opowiadając się za wariantem (4), zaproponował parafrazę analizowanego tekstu: „niechaj mu da Pan, by znalazł u Niego miłosierdzie w owym dniu”.

Obydwa Pawłowe życzenia, aby Pan obdarzył swoim miłosierdziem Onezyfora i jego dom, były odpowiedzią Apostoła Narodów na pozytywną postawę Onezyfora wobec niego. Pokrótkę opisał też, w czym się ona urzeczywistniła. Po pierwsze, wielokrotnie pokrzepiał go i nie wstydził się jego kajdan, a gdy tylko przybył do Rzymu gorliwie, aż do skutku poszukiwał go (ww. 16b-17). Po drugie, był jego pomocnikiem w Efezie (w. 18b).

nik grecko-polski, s. 190. Szczegółową analizę tego rzeczownika zob. R. BULTMANN, *eleos*, TWNT II, k. 474-482.

³⁵ Różnorodność zastosowania tego terminu w Biblii zob. R. POPOWSKI, *Wielki słownik grecko-polski*, s. 352-353; G. QUELL – W. FOERSTER, *kyrios*, TWNT III, k. 1038-1094.

³⁶ Por. J. STĘPIEŃ, *Listy do Tesaloniczan i Pasterskie*, s. 416; A.T. HANSON, *The Pastoral Epistles*, s. 127. Autorzy tych komentarzy przedstawiają poszczególnych egzegetów, opowiadających się za konkretnym wariantem.

³⁷ Por. JAN CHRZYSTOM, *Homilia III na II List do Tymoteusza*, 3,2, w: JAN CHRZYSTOM, *Homilie na Listy Pasterskie św. Pawła i na List do Filemona (I-II Tym. – Tyt. – Filem.)*, przekł. i wstęp T. Sinko, Złoty Wiek Myśli Chrześcijańskiej X/8, Kraków 1949, s. 219.

³⁸ Z wyjątkiem tekstu 2Tm 2,19, który to jest cytatem z Lb 16,5 (LXX).

³⁹ Zob. J. STĘPIEŃ, *Listy do Tesaloniczan i Pasterskie*, s. 417.

Udzielenie pokrzepienia Pawła, zostało wyrażone przez czasownik *anapsychō* („pokrzepiać”, „orzeźwiać”, ale i „ochłonać”, „odpocząć”).⁴⁰ Jest to *hapax legomenon* w NT. Ten czasownik może oznaczać zarówno wsparcie emocjonalne (wyraz szacunku, wdzięczności, przyjaźni; obecność życziwego człowieka), jak i fizyczne (pomoc finansowa, dostarczanie pożywienia, odzieży, ewentualna opieka podczas choroby). Zaangażowanie Onezyfora w tę posługę eksponuje przysłówek *pollakis* („wielokroć”, „częstokroć”, „wiele razy”). Nie była to więc jednorazowa lub krótkoterminowa pomoc, ale pełna oddania obecność i służba wobec uwięzionego Pawła.

Apostoł Narodów, opisując szlachetność Onezyfora dodał zdanie, będące świadectwem wewnętrznej postawy tego współpracownika wobec niego: „nie zawstydził się moich kajdan” (w. 16b). Rzeczownik *halysis* w swoim dosłownym znaczeniu definiuje „łańcuch”, „kajdany”, a metaforycznie określa „uwięzienie”.⁴¹ Przyznać się do więzienia (nie zawstydzić się go (*ouk epaischynthē*, zob. także 1Tm 1,8), stwarzało zagrożenie narażenia się władzy, członkom rodziny, sąsiadom, współpracownikom, gdyż sympatyzowanie z osadzonym pociągało za sobą niebezpieczeństwo bycia uznanym za współnika przestępcy i w konsekwencji, za osobę zasługującą na karę materialną lub pozbawienia wolności (Mt 26,69-75; Mk 14; 66-72; Łk 22,54-62; J 18,15-27).⁴² Dla Onezyfora, uwięziony Paweł nie był przestępcą, ale człowiekiem, któremu należało poświęcić czas, środki finansowe, a nawet własną dobrą reputację.

W w. 17 otrzymaliśmy dodatkową informację o postawie Onezyfora wobec Pawła: „gdy tylko przybył do Rzymu gorliwie mnie poszukiwał, aż wreszcie mnie znalazł.” Na podstawie tego tekstu nie możemy jednak dokładnie stwierdzić, czy Onezyfor przybył specjalnie do Rzymu, aby spotkać się z Paw-

⁴⁰ Zob. R. POPOWSKI, *Wielki słownik grecko-polski*, s. 40; SGP, t. I, s. 169. Czasownik ten znany jest jednak w LXX (Wj 23,12; Sdz 15,19; 1Krl /=1Sm/ 16,23; 2Krl /=2Sm/ 16,14; 2Mch 4,46; 13,11; Ps 38,14) oraz w literaturze pozabiblijnej – zob. A. DIHLE – E. SCHWEIZER, *anapsychō*, TWNT IX, k. 664-665.

⁴¹ Zob. R. POPOWSKI, *Wielki słownik grecko-polski*, s. 25. Łańcuch, którym skuwano więźniów w czasach św. Pawła można zobaczyć nad grobem Apostoła Narodów, mieszczącym się w Bazylice św. Pawła za Murami w Rzymie.

⁴² Por. P.H. TOWNER, *The Letters to Timothy and Titus*, s. 483. K. ROMANIUK pisze, że „kontakty z uwięzionymi chrześcijanami w powszechnym mniemaniu nie przynosiły chluby” (*Uczniowie i współpracownicy*, s. 122).

łem, czy też będąc z jakiegoś innego powodu w Wiecznym Mieście, dowiedziawszy się o uwięzieniu Apostoła, postanowił go odszukać.⁴³ Znajdujący się w tym zdaniu przysłówek *spoudaiōs* („gorliwie”, „starannie”, „na serio”),⁴⁴ z jednej strony podkreśla zapał i wytrwałość Onezyfora, a z drugiej surowość i odizolowanie więzienia, w którym znajdował się Paweł, gdyż odnalezienie go przysporzyło Onezyforowi pewnych trudności. Gorliwość i szacunek wobec Pawła nie pozwoliły mu jednak zaniechać poszukiwań, co zaowocowało spotkaniem z uwięzionym Apostołem Narodów (*ezētēsen me kai heuren* – dosł. „poszukał mnie i znalazł”) oraz posługą opisaną w wersie wcześniejszym. Służąc utrudzonemu Pawłowi, miał on udział w jego apostołskim posłannictwie.⁴⁵

Prawdopodobnie tego rodzaju postawa Onezyfora nie była zaskoczeniem ani dla Pawła, ani dla Tymoteusza. Kończąc bowiem *passus* (w. 18b), Apostoł jakby „przy okazji laudacji tego chrześcijanina”, nawiązał jeszcze do wcześniejszej posługi Onezyfora wobec niego w Efezie (Dz 19[?]). Zastosowany czasownik *diakoneō* w NT zasadniczo odnosi się do posługi materialnej (usługiwania, służenia, troszczenia się). Może jednak określać również innego rodzaju pomoc.⁴⁶ Paweł nie musiał jej opisywać Tymoteuszowi, gdyż ten „lepiej o tym wiedział” (*beltion sy ginōskeis* – „lepiej ty wiesz”).⁴⁷ Lojalność i życzliwość Onezyfora była dobrze znana im obojgu.

⁴³ Zwrot *genomenos en Rōmē(i)* można bowiem przetłumaczyć „będąc w Rzymie” oraz „kiedy przybył do Rzymu” (zob. analogiczny tekst Dz 13,5).

⁴⁴ Zob. *Słownik grecko-polski*, t. IV, s. 92.

⁴⁵ JAN CHRZYZOSTOM, *Homilia III na II List do Tymoteusza*, s. 218: „Tacy powinni być wierni i nie dać się powstrzymać ani strachem ani groźbą ani wstydem od wzajemnej pomocy i jak na wojnie stać obok siebie i wspierać się. Nie tyle bowiem zagrożonym, ile samym sobie czynią dobrze, czyniąc się przez danie pomocy uczestnikami wieńców należnych tamtym. Na przykład ktoś z poświęconych Bogu znajduje się w ucisku, ponosi wielkie cierpienia i walczy z wielką stałością, a ty nie zostałeś jeszcze wciągnięty w te zapasy: wolno ci, gdybyś zechciał, i bez wchodzenia na arenę stać się uczestnikiem przeznaczonych dla niego wieńców, jeżeli staniesz przy nim, namaścisz go, zachęcisz, pobudzisz”.

⁴⁶ Zob. R. POPOWSKI, *Wielki słownik grecko-polski*, s. 128; H.W. BEYER, *diakoneō*, TWNT II, k. 81-87. Podczas pobytu Pawła w Efezie, Onezyfor mógł gościć go w swoim domu. Por. C.S. KEENER, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, red. nauk. wyd. polskiego K. Bardski – W. Chrostowski, przekł. Z. Kościuk, PSB, Warszawa 2000, s. 483. Dobra znajomość wszystkich mieszkańców domu Onezyfora mogła wyrazić się przez dwukrotne pozdrowienie „domu Onezyfora” w 2Tm 1,16; 4,19.

⁴⁷ Zwrot *beltion sy ginōskeis* jest również interpretowany jako „ty bardzo dobrze o tym wiesz”. Por. analizę przysłowka *beltiōn* w: W.D. MOUNCE, *Pastoral Epistles*, s. 497.

PODSUMOWANIE

Apostoł Narodów, przez przedstawienie dwu różnych postaw wyznawców Chrystusa względem siebie, zachęcał młodego Tymoteusza do wytrwałości i wierności, zarówno w posłudze troski o depozyt wiary w efeskim Kościele (2Tm 1,13-14), jak i towarzyszeniu swojemu „ojcu w wierze” (1Tm 1,2; 2Tm 1,2) w ostatnim etapie jego ziemskiego życia (2Tm 4,9.21).

Paweł nie moralizował, nie podjął szerszej argumentacji, ale wskazał na przeciwne sobie reakcje – prawdopodobnie dobrze znanych obojgu – wobec jego uwięzienia. Prawdopodobnie w ten sposób chciał przedstawić swoje oczekiwania wobec Tymoteusza. Bez szczegółowych wyjaśnień, podjął wpierv kwestię opuszczenia. Wobec swojego „umiłowanego dziecka” nie ukrywał cierpienia i osamotnienia, spowodowanego odwróceniem się od niego tych, którzy są w Azji, a w szczególności Figelosa i Hermogenesa (w. 15). Nie oceniał ich i nie złorzeczył im, lecz opisał tylko wydarzenia. Pragnął, aby młody zwierzchnik Kościoła w Efezie wiedział, że i takie sytuacje mogą zaistnieć we wspólnocie Kościoła.

Więcej jednak uwagi poświęcił postawie pozytywnej, którą przyjął efeski chrześcijanin – Onezyfor (ww. 16-18). Jego przychylność wobec Pawła, to najpierw współpraca w Efezie (w. 18), a następnie pomoc w rzymskim więzieniu (w. 16-17), udzielona pomimo realnego zagrożenia ze strony władzy. Paweł był jemu za to szczególnie wdzięczny, co dwukrotnie wyraził przez życzenie – modlitwę o miłosierdzie dla Onezyfora i jego domu. Życzył mu tego, co sam dał: jak gorliwie poszukiwał Pawła w Rzymie i znalazł go (w. 17: *genomenos en Rōmē[i] spoudaiōs ezētēsen me kai heuren*), tak też niech w stosownym czasie znajdzie on miłosierdzie u Pana (w. 18a: *dō[i]ē auto[i] ho kyrios heurein eleos para kyriou en ekeinē[i] tē[i] hēmera[i]*). Sam Bóg zwraca ofiarowane dobro drugiemu człowiekowi.

Tymoteusz miał nabrać otuchy i wytrwałości w służbie Ewangelii. Paweł, aby mu w tym dopomóc, przedstawił dwie odmienne postawy współwyznawców, jakby komunikował: „nie idź drogą tych pierwszych, ale naśluduj Onezy-

fora”. Wierność Ewangelii i przyjaźni jest trudem, czasem wiążącym się nawet z realnym zagrożeniem, ale trud ten warto podejmować. W osobie i posłudze Onezyfora, uwięziony i utrudzony Paweł, doświadczył urzeczywistnienia życia wiarą i przyjaźnią.

~

**POSTURE DIFFERENTIATE OF CO-BELIEVERS
TOWARDS IMPRISONED PAUL ON THE BASIS OF 2TIM 1:15-18
(summary)**

This article takes up the issue of two postures which the co-believers had adopted towards the imprisonment of Paul, the apostle. The negative one, consisting of distancing oneself from him, is represented by ‘all those, who are in Asia, and among them is Figelos and Hermogenes’ (see v. 15). The positive one was full of care for Paul, realized by Onesiphorus (see v. 16-18). The apostle of nations, by describing these two various postures, encouraged young Timothy towards perseverance and faithfulness, both in care for the deposit of faith in Ephesians Church (see 2Tim 1:13-14) and by accompanying his ‘father in faith’ (see 1Tim 1:2; 2Tim 1:2) in the last stage of his earthly life (see 2Tim 4:9.21).

Słowa kluczowe: Onezyfor, Paweł, przyjaźń, Tymoteusz, więzienie.
Keywords: Onesiphorus, Paul, friendship, Timothy, prison.

Bibliografia:

- SPICQ C., *Saint Paul. Les Épîtres Pastorales*, EtB, Paris 1969⁴.
- STĘPIEŃ J., *Listy do Tesaloniczan i Pasterskie. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, PŚNT IX, Poznań – Warszawa 1979.
- MOUNCE W.D., *Pastoral Epistles*, WBC 46, Nashville 2000.
- OBERLINNER L., *Der erste Timotheusbrief. Der zweite Timotheusbrief*, HThKNT, Freiburg im Breisgau – Basel – Wien 2002.
- TOWNER P.H., *The Letters to Timothy and Titus*, NICNT, Grand Rapids – Michigan – Cambridge 2006.

- FEE G.D., *Comentario de las Epístolas a 1ª y 2ª de Timoteo y Tito*, trad. P.L. Gómez Flores, EstB 23, Barcelona 2008.
- MARCHESELLI-CASALE C., *Le Lettere Pastorali. Le due lettere a Timoteo e la lettera a Tito. Introduzione, versione, commento*, SOCr 15, Bologna 2008².